Algemene Inlichtingen- en
Veiligheidsdienst
*Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties*

Terugkeerders in beeld

Dreiging terugkeerders in potentie groot

Personen die terugkeren van een verblijf in een jihadistisch strijdgebied vormen een belangrijk onderdeel van de bredere jihadistische dreiging tegen Nederland. De dreiging die uitgaat van terugkeerders is potentieel groot en kan variëren van radicalisering en rekrutering van personen tot het voorbereiden en plegen van aanslagen. Ook een relatief kleine toename van het aantal terugkeerders kan leiden tot een grotere dreiging voor de Nederlandse nationale veiligheid.

De AIVD verwacht dat het aantal terugkeerders naar Europa de komende tijd stijgt. Dit geldt ook voor het aantal Nederlanders dat na een verblijf in het strijdgebied in Syrië en Irak terugkeert. Hoewel het verloop van de terugkeer moeilijk te voorspellen is, verwacht de AIVD dat deze terugkeer eerder druppelsgewijs zal verlopen dan met grote aantallen tegelijk.

Aanleiding voor de toename van het aantal terugkeerders is dat jihadistische strijdgroepen in Syrië en Irak steeds verder in het nauw worden gedreven. Met name de terroristische groepering Islamitische Staat in Irak en al-Sham (ISIS) verliest terrein. De leefomstandigheden in het zogenoemde kalifaat van ISIS verslechteren steeds verder door bombardementen en een tekort aan basisvoorzieningen zoals goede gezondheidszorg.

Terugkeren na verblijf in strijdgebied

Een terugkeerder is volgens de definitie van de AIVD iemand die met jihadistische bedoelingen is uitgereisd naar het strijdgebied in Syrië en Irak, van wie is vastgesteld dat hij het strijdgebied heeft bereikt en die terugkeert naar Nederland. Hier vallen ook jihadisten onder die vanuit een ander land dan Nederland zijn uitgereisd naar het strijdgebied en daarna naar Nederland reizen. Dit laatste is met name relevant omdat terugkeerders uit andere landen van de Europese Unie in Nederland kunnen verblijven.

In 2016 is het aantal nieuwe uitreizigers uit Nederland dat zich heeft aangesloten bij jihadistische groeperingen in Syrië en Irak sterk afgenomen. Sinds het begin van het conflict zijn in totaal zo'n 280 personen succesvol naar Syrië en Irak uitgereisd (stand van zaken 1 februari 2017). De meeste Nederlandse uitreizigers hebben zich aangesloten bij ISIS. Een klein deel bevindt zich bij het aan Al-Qa'ida gelieerde Tahrir al-Sham (het voormalige Jabhat al-Nusra).

Ongeveer een derde van de Nederlandse uitreizigers is vrouw. Ook bevinden zich ten minste 80 Nederlandse kinderen in het strijdgebied. Ongeveer de helft van hen is daar geboren, de rest is door één of beide ouder(s) meegenomen. Minder dan 20 procent van deze kinderen is negen jaar of ouder. Omdat kinderen die zich in ISIS-gebied bevinden soms al vanaf negen jaar wapen- en gevechtstraining krijgen, worden zij vanaf die leeftijd door de AIVD meegeteld als uitreizigers. Ook minderjarigen die zelfstandig naar het strijdgebied zijn gereisd, worden als uitreizigers gezien.

Inmiddels zijn ongeveer 50 Nederlandse uitreizigers vanuit het strijdgebied teruggekeerd naar Nederland. De meesten van hen keerden terug voor 2015. Ongeveer een derde van de Nederlandse terugkeerders is vrouw. Onder de terugkeerders bevinden zich ook gezinnen en enkele vrouwen die een gezin vorm(d)en met een in het strijdgebied verblijvende Nederlandse of buitenlandse echtgenoot. Meer dan tien Nederlandse kinderen maakten tot nu toe met hun ouders de reis naar het strijdgebied en weer terug. Deze

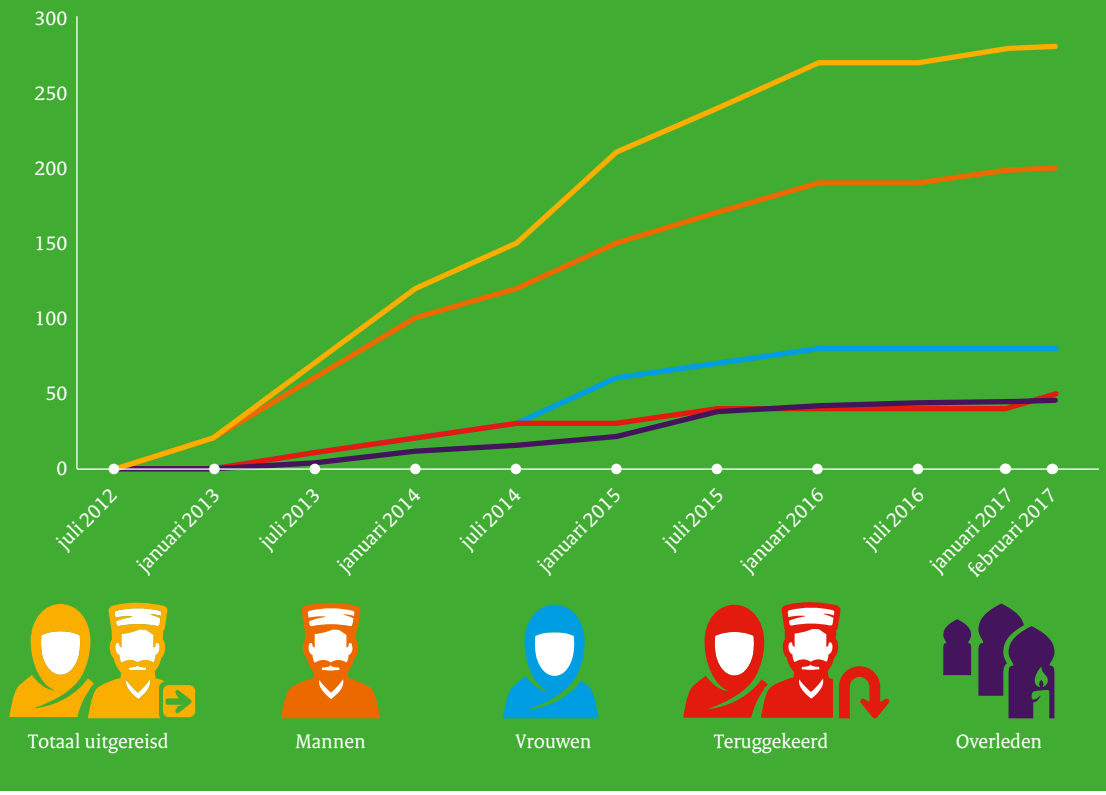

Ontwikkeling Nederlandse uitreizigers en terugkeerders

kinderen waren allemaal jonger dan negen jaar en zijn daarom niet als terugkeerders meegeteld. Kinderen ouder dan negen jaar die terugkeren uit ISIS-gebied worden wel als terugkeerders geteld.

Dreiging van terugkeerders

Bij een deel van de aanslagen die sinds januari 2015 in West-Europa werden gepleegd of verijdeld, speelden terugkeerders een rol. Zo werd bij de aanslagen in Parijs en Brussel van respectievelijk november 2015 en maart 2016 gebruik gemaakt van een mix van getrainde en aangestuurde terugkeerders, niet-Europese jihadisten en lokale ondersteunings- en faciliteringsnetwerken. De bij deze aanslagen betrokken terugkeerders werden aangestuurd door ISIS en reisden met behulp van valse identiteiten terug naar Europa. Ze maakten vervolgens gebruik van lokale kennis en oude netwerken om de aanslagen voor te bereiden en uit te voeren.

De AIVD onderscheidt verschillende soorten terugkeerders op basis van de dreiging die er van hen uitgaat voor onze nationale veiligheid.

Zo onderkent de AIVD een klein aantal Nederlandse terugkeerders uit Syrië en Irak waarvan wordt ingeschat dat zij in potentie over kunnen gaan tot het beramen of plegen van aanslagen, al dan niet geïnspireerd door, of in opdracht van, een jihadistische groepering in het strijdgebied.

Daarnaast zijn er terugkeerders waar geen directe geweldsdreiging van uitgaat, maar wel een risico.

Zij maken zich bijvoorbeeld schuldig aan niet-gewelddadige activiteiten zoals rekrutering en facilitering ten bate van de gewelddadige strijd, willen opnieuw uitreizen, of dragen hun sympathie uit voor de strijd. Zij kunnen door hun activiteiten of door het verspreiden van hun gedachtegoed anderen aanzetten tot gewelddadige handelingen. Deze groep vormt dus wel degelijk een risico voor de nationale veiligheid.

Ten slotte is er een kleine groep Nederlandse terugkeerders die het jihadisme lijkt te hebben afgezworen. Terugkeerders die momenteel geen bedreiging vormen doen dat in de toekomst mogelijk wel en vice versa.

Vaststellen van de dreiging van terugkeerders

Bij het vaststellen van de dreiging die uitgaat van terugkeerders zijn hun gedragingen voor, tijdens en na de uitreis van belang. Vaak zijn betrokkenen al voor hun uitreis in beeld bij verschillende instanties, bijvoorbeeld vanwege het gebruik van geweld of sociale problematiek.

Verblijfsduur is van belang

De verblijfsduur in het strijdgebied van de nu in Nederland aanwezige terugkeerders loopt sterk uiteen van enkele weken tot enkele jaren. De meesten verbleven slechts enkele maanden in het strijdgebied.
Het vaststellen van de verblijfsduur in het strijdgebied is belangrijk omdat deze licht kan werpen op de ervaringen die terugkeerders in die periode opgedaan kunnen hebben. Toch zijn in Europa ook gevallen bekend van terugkeerders die slechts zeer kort in het strijdgebied verbleven, getraind zijn en een opdracht kregen voor het plegen van aanslagen.

Zoals ook is beschreven in de AIVD-publicatie *Leven bij ISIS, de mythe ontrafeld (januari 2016)*, kan in het algemeen worden aangenomen dat mannen bij een verblijf van meer dan enkele weken bij een jihadistische strijdgroep ten minste wapentraining hebben gehad. Dit geldt ook voor de mannen die bij Tahrir al-Sham zijn aangesloten. De mannen die wat langer in het strijdgebied verbleven, namen in de meeste gevallen ook daadwerkelijk deel aan de strijd. De meeste vrouwen bij ISIS verrichten ondersteunende taken, bijvoorbeeld op het gebied van rekrutering en facilitering. Vaak hebben zij ook een wapentraining gehad.

Reden van terugkeer vormt indicatie

Bij het bepalen van de dreiging van een terugkeerder is ook de reden van terugkeer van belang. De motivatie om terug te keren laat zich niet in alle gevallen gemakkelijk kennen. Vaak is er naast de directe aanleiding voor terugkeer (bijvoorbeeld medische problemen) een onderliggende motivatie zoals heimwee. Sommige terugkeerders zijn tegen hun wil en onder zware druk van bijvoorbeeld familie teruggekomen naar Nederland. Met name wanneer niets bekend is over de redenen voor terugkeer of wanneer er aanwijzingen zijn dat terugkeerders toestemming hebben gehad van ISIS om het strijdgebied te verlaten, wordt rekening gehouden met het scenario dat zij met een opdracht zijn teruggestuurd naar Europa.

Daarbij valt naast het plegen van aanslagen ook te denken aan het werven van nieuwe rekruten of de opdracht om, al dan niet via criminele activiteiten, geld of goederen te vergaren.

Desillusie speelt in veel gevallen een belangrijke rol bij terugkeer. Dat sommigen teleurgesteld terugkeren, wil niet zeggen dat ze hun radicale ideeën of gewelddadig gedrag hebben afgezworen. Tegenvallende ervaringen in het strijdgebied leiden er meestal niet toe dat jihadistische denkbeelden de rug worden toegekeerd.

Kennis over actuele omstandigheden het belangrijkste
Hoewel de ervaringen in het strijdgebied zeker worden meegewogen in de beoordeling van de dreiging van terugkeerders, speelt actuele kennis over gedrag, overtuigingen en intenties van deze personen vaak de grootste rol bij het inschatten van de dreiging die van hen uitgaat. Daarbij moet ook aandacht zijn voor de mogelijkheid dat terugkeerders zich minder radicaal voordoen dan zij zijn om aan de aandacht van betrokken instanties te ontsnappen.

Terugkeerders en dreiging in de toekomst

Vanwege de toenemende druk op ISIS in Syrië en Irak en de daarmee samenhangende verslechtering van de leefomstandigheden in het zogenoemde kalifaat verwacht de AIVD een groei van het aantal terugkeerders richting Nederland.

De dreiging die uitgaat van toekomstige terugkeerders is naar verwachting groter dan die van de groep die voor 2017 is teruggekeerd naar Nederland. De dreiging is meerledig; naast een toename van de geweldsdreiging op korte termijn kunnen ook niet-gewelddadige activiteiten als rekrutering en facilitering op langere termijn leiden tot de vorming van nieuwe internationaal vertakte jihadistische netwerken in Nederland.

Toekomstige terugkeerders zijn naar verwachting in veel gevallen ideologisch meer gehard dan de groep die al is teruggekeerd. Kinderen in de schoolgaande leeftijd zijn waarschijnlijk geïndoctrineerd met jihadistische lesstof. Voor met name jongens vanaf negen jaar die bij ISIS hebben gezeten, geldt dat zij mogelijk getraind zijn in het gebruik van wapens en het vervaardigen van explosieven. Zowel kinderen als volwassenen kunnen hebben deelgenomen aan de strijd of aan andere geweldsdaden zoals executies. Deze ervaringen verlagen mogelijk de drempel voor het gebruik van geweld en kunnen leiden tot trauma's.

Vrijwel alle op dit moment uitgereisde Nederlanders verblijven inmiddels minstens een jaar in het strijdgebied. Gezien de strijdervaring die velen van hen hebben opgedaan zijn de capaciteiten van toekomstige terugkeerders doorgaans groter dan die van de groep die tot nu toe is teruggekeerd. Daarnaast hebben deze terugkeerders tijdens hun verblijf in het strijdgebied contacten opgebouwd met regionale extremisten en andere al dan niet teruggekeerde Europese ISIS-leden.

Uitreizigers kunnen
- terugkeren
- omkomen op het slagveld
- zich aansluiten bij andere jihadistische groepen
- zich elders vestigen

Naar verwachting zullen niet alle Nederlandse uitreizigers terugkeren naar ons land. Zo zal een deel van de mannelijke uitreizigers waarschijnlijk om het leven komen op het slagveld. Ook indien ISIS het volledige territorium kwijtraakt, is het zeer aannemelijk dat deze groepering in enige vorm blijft bestaan in de regio.

Een deel van de overlevende Nederlanders wil daar mogelijk bij aangesloten blijven. Daarnaast is het denkbaar dat ISIS-leden en hun families zich bij Tahrir al-Sham of een andere strijdende partij in Syrië aansluiten, proberen zich in omliggende landen te vestigen of zich verplaatsen naar andere strijdgebieden. Hierbij is het belangrijk om op te merken dat ook uitreizigers die niet terugkeren maar elders in de regio hun heil zoeken een dreiging kunnen vormen voor Nederland. Bijvoorbeeld door anderen aan te zetten tot het plegen van aanslagen tegen ons land.

Het huidige terreinverlies van ISIS verhoogt de kans op aanslagen in het Westen omdat de groepering meer behoefte heeft om zich door middel van dreigementen en aanslagen tegen het Westen te bewijzen. De herhaalde oproepen van ISIS aan aanhangers in het Westen om daar aanslagen te plegen zijn hiervan een voorbeeld. Met deze aanslagen wil ISIS kracht uitstralen om vijanden af te schrikken en om indruk te maken op bestaande leden en nieuwe rekruten. Het is zeer voorstelbaar dat ISIS voor aanslagen opnieuw terugkeerders zal proberen in te zetten.

Conclusie

De AIVD verwacht in de toekomst druppelsgewijs meer terugkeerders, die een grotere dreiging vormen dan voorheen. Ze bleven langer in het strijdgebied, kregen wapentraining, deden strijdervaring op en bouwden aan hun jihadistische netwerk. Van iedere terugkeerder afzonderlijk moet worden vastgesteld hoe groot de dreiging is die van hem of haar uitgaat, wat er nodig is om die dreiging het hoofd te bieden.

Terugkeerders zijn onderdeel van de jihadistische dreiging tegen Nederland. Aandacht voor bijvoorbeeld thuisblijvers die geïnspireerd of gestimuleerd zijn om aanslagen te plegen of te faciliteren en buitenlandse jihadistische netwerken blijft ook nodig.

Op de website van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, NCTV (nctv.nl) is de ‘Aanpak terugkeerders’ te vinden. Hierin wordt een overzicht gegeven van de maatregelen die worden ingezet om de potentiële dreiging die van terugkeerders uitgaat te verminderen.

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
aivd.nl

Postbus 20010
2500 EA Den Haag

februari 2017